

Izraelci a Palestinci v roce 2004

MAREK ČEJKA, DÁŠA NEDOROSTKOVÁ*

Abstract: Israelis and Palestinians in 2004

The Middle East has been caught in a cycle of Israeli–Palestinian violence for the last two years. Last year brought some changes that have the potential to bring about a shift in this violent situation. First, within a very short time period two figureheads of the Islamic militant group Hamas were killed by Israelis: the spiritual leader Sheikh Ahmad Yassin and the leader of Hamas, Abdal Aziz Al Rantissi. Second, an important development in the past year was the change in the policy of Israeli Prime Minister Ariel Sharon. He came up with the so-called “Disengagement Plan”, which envisioned the retreat of Israeli settlers from the Gaza Strip. Such a plan was not expected from a settlement-pioneer like Sharon. Third, an event of great importance for the Middle East was the re-election of American President George W. Bush. US diplomacy plays a crucial role in the Middle East. Fourth, probably the most important event in the region was the death of long-time Palestinian leader Yasser Arafat. His death will have a strong influence on the future of Israeli-Palestinian relations. The four developments are in the center of this article’s analysis.

Keywords: Israel, Israelis, Palestinian autonomy, Palestinians, Israeli-Palestinian conflict.

Na rozdíl od dvou předešlých let, kdy se situace této části Blízkého východu příliš neměnila a byla takřka permanentně ve stadiu koloběhu izraelsko-palestinského násilí, které jednou kulminovalo a občas se zase „zklidňovalo“, přinesl uplynulý rok některé změny, které by zdejším dění mohly dát poněkud odlišný charakter.

Od vypuknutí druhé intifády k žádné skutečně průlomové události až do loňska nedošlo. Obě strany konfliktu i po roce 2000 občas mluvily o příměří, obnovení mírových jednání a diplomacii v podobě „silničních map“, nicméně především pod zahraničním tlakem než z vlastní iniciativy. Ve skutečnosti však nikdy k žádnému obratu nedošlo a naopak bylo zničeno mnoho těžce vydobytých kompromisů, kterých se podařilo dosáhnout během mírového procesu v 90. letech minulého století. Pozitivní snahy uvízly na neochotě či neschopnosti podnikat zásadní kroky vedoucí k uklidnění situace. Zároveň se obě strany navzájem obviňovaly z nedodržení dohod na základě neschopnosti potlačit teror nebo vojenské násilí.

---

* Marek Čejka působí na Masarykově univerzitě a na Ústavním soudu ČR; e-mail: chunky1805@yahoo.com. Dáša Nedorostková pracovala v letech 1996–2001 v Izraeli a na palestinských územích jako diplomatka; e-mail: pdmmvdhorst@hetnet.nl.

Po roce 2000 byli na palestinské straně vyjednaváči a diplomaté naprosto přehlušeni opozičními militantními hnutími, nejvíce pak Hamásem a Brigádami al-Aksá. Jejich krvavá kampaň dosáhla v tomto období nejvyšší intenzity vůbec, přičemž zvlášť „oblíbené“ se staly sebevražedné atentáty v izraelských městech. Na izraelské straně se místo politiků a diplomatů hlavním aktérem stala opět izraelská armáda (třebaže politicky pevně řízená), jak už tomu bylo mnohokrát v izraelské historii do 90. let. Její tzv. „protiteroristická opatření“ se až příliš často jevila jako odplata, cílená provokace, či snaha po destrukci, než skutečná snaha o sjednání pořádku.¹

Neúprosná „logika“ období 2000–2004 v izraelsko-palestinském konfliktu vypadá zjednodušeně takto: Po ne zrovna citlivých vojenských akcích izraelské armády na palestinských územích následují krvavá sebevražedná jatka v izraelských městech, případně v opačném sledu.² Přesto se obě dvě strany vždy dušují, že jednájí správně, a pomocí své propagandy se snaží přesvědčit svět, že právě oni jsou ta strana, která je v právu. Palestinští radikálové hovoří o „spravedlivé pomstě“, Šaron, izraelští politici a osadníci zase o „předcházení teroru“. Skutečnost je taková, že bezpečnostní situace je po roce 2000 horší než kdy předtím a mírový proces 90. let je prakticky pohřben. Intenzita palestinských sebevražedných útoků a izraelské „mimosoudní likvidace“ dokazují, že se izraelsko-palestinský konflikt dostal po dekadách do další dimenze.

I v loňském roce výše uvedený koloběh násilí pokračoval, přesto však došlo k několika přelomovým událostem, které narušují bludný koloběh předešlých let. Byly různého charakteru a z dnešního, stále jen krátkého časového odstupu, je ještě nelze jednoznačně hodnotit jako pozitivní či negativní. Přelomové však byly bezesporu. V první řadě došlo ve velmi krátkém časovém rozmezí k *usmrcení nejvyšších šéfů hnutí Hamás*: šejcha Ahmada Jásína (22. března 2004) a Abdela Azíze Al Rantísiho (17. dubna 2004). Jednalo se o cílené mimosoudní fyzické likvidace ze strany Izraele. Těch bylo předtím již celá řada, ale bylo to poprvé, co Izrael zlikvidoval tak „velké ryby“.³

Dalším důležitým bodem loňského dění byla jistá *změna v politice izraelského premiéra Ariela Šarona*, který do své represivní taktiky vůči Palestincům zahrnul i některé neočekávané kroky. Ariel Šaron, jeden z hlavních propagátorů politiky židovského osadnictví, se totiž stal loni v červnu hlavním protagonistou tzv. „jednostranného stažení Izraele z pásma Gazy“. To vneslo značný neklid do vnitřní izraelské politiky a vybudilo některé extremistické síly, hlavně v řadách židovských osadníků.

Třetí velice důležitou událostí, tentokrát zahraničněpolitického charakteru, bylo *znovuzvolení George W. Bushe americkým prezidentem* 2. prosince 2004. USA hrají již několik desetiletí na Blízkém východě klíčovou úlohu, a proto je postoj jejich diplomacie pro zdejší dění velmi důležitý. Bushova blízkovýchodní politika se navíc částečně odlišuje od přístupu jeho předchůdců.

Poslední událostí, zřejmě ze všech nejdůležitější, bylo *úmrtí dlouholetého palestinského vůdce Jásira Arafata* (11. listopadu 2004). Odchod této ústřední postavy izraelsko-palestinského konfliktu má a bude mít na zdejší dění důležitý vliv.

Těmto čtyřem pilířům loňského dění mezi Izraelci a Palestinci se věnuje následující článek.

1. Likvidace šéfů Hamásu

Jako o jednom z potenciálních cílů kontroverzní taktiky tzv. „mimosoudních likvidací“ se během druhé intifády nezřídka mluvívalo o Jásiru Arafatovi. To sice znělo velmi efektně ve sdělovacích prostředcích, Izrael si však musel být dobře vědom mezinárodněpolitické neúnosnosti podobného kroku. Jako daleko reálnější možnost než vůdce mezinárodně uznané autonomie se jevíli šéfové a duchovní vůdci hnutí Hamás. Hamás byl již delší dobu na seznamu teroristických organizací USA a podobně tomu bylo i v případě Evropské unie. Toto hnutí a jeho předchůdce – *Muslimské bratrstvo* – nebylo ale odjakživa považováno za zapříisáhlého odpůrce Izraele. V časech před první intifádou se Izraelcům zdálo, že by islamisté (tehdy činní hlavně ideologicky a charitativně) v rámci logiky „rozděl a panuj“ mohli dobře konkurovat Arafatovu Fatahu, který byl tehdy považován za nepřítel číslo jedna. V roce 1987 ale přišla intifáda a v ní se naplno prosadilo militantní křídlo Hamásu. Duchovní vůdce Hamásu šejch Jásín byl Izraelci uvězněn již v roce 1983 (a propuštěn po 11 měsících) a o šest let později byl odsouzen dokonce k doživotnímu trestu. V roce 1997 byl propuštěn výměnou za dva izraelské agenty, kteří se neúspěšně pokusili zabít vysokého představitele Hamásu v Jordánsku. K mírovému procesu 90. let zaujal nekompromisní stanovisko: „Takzvaná cesta míru ve skutečnosti žádným mírem není, a proto nemůže být náhradou za džihád a vzdor.“ (BBC News, 30. 10. 2003). Jásín se stal mezi částí Palestinců symbolem odporu nejen vůči Izraeli, ale i vůči „zrádné a sekulární OOP“ a jejímú předsedovi.⁴ Po Arafatovi byl nepochybně nejpoblárnější palestinskou osobností. Přestože Hamás a OOP nespolutracovaly a byly si v mnohém protikladné, mezi Arafatem i Jásínem byl vždy patrný vzájemný respekt. Během druhé intifády se stal Jásín symbolem Hamásu – hlavního organizátora sebevražedných atentátů v izraelských městech. Konkrétní rozkazy a jejich technickou organizaci měli na starosti jiní, kdyby však Jásín atentáty nepropagoval, či s nimi nesouhlasil, nemuselo zdaleka docházet k takovému krveprolívání. Izraelci se tak pokusili Jásína několikrát zlikvidovat, ale až pokus z loňského 22. března byl úspěšný. Šejch právě vyjížděl na invalidním vozíčku z ranní modlitby v měsitě v městě Gaza. Raketa odpálená z izraelského vrtulníku kromě něj usmrtila i jeho syna a pět dalších lidí.

Jásín pro Izrael pochopitelně neztělesňoval nic dobrého. Co ale kromě pomsty Izraelci skutečně sledovali usmrcením poloslepého muže upoutaného na vozík, který se po násilné smrti okamžitě proměnil v mučedníka číslo jedna, není jasné. Jeho smrt naopak radikální islamisty (nejen v Palestině) posílila na úkor umírněných složek a vystupňovala další touhy po mstě a násilí na Izraelcích (Rubinstein 2004). Teprve o několik týdnů později Izraelci zlikvidovali skutečně nebezpečného člověka a vůdce hnutí Abdela Azize Al-Rantíssího. V hierarchii Hamásu byl teprve za Jásínem, nicméně na rozdíl od něj to nebyla jen duchovní osobnost, ale jeden ze skutečných organizátorů hnutí. Ačkoliv mezinárodní společenství taktiku „mimosoudních likvidací“ už mnohokrát kritizovalo (včetně USA), Izrael tyto výtky už tradičně přešel bez odezvy. I přes ztráty vůdčích postav došlo pouze k přechodnému utlumení aktivit Hamásu. Nejen proto, že se nejvyšší vedení nachází v zahraničí (Chalíd Mišál žije v Sýrii a Libanonu), ale i proto, že situace na palestinských územích se mnohým Palestincům jeví tak bezvýchodná, že někteří mladí lidé spatřují ve smrti „mučedníka“ lepší perspektivu než v nečinném čekání na lepší budoucnost.

2. Šaronův plán

V průběhu roku izraelský premiér vyrukoval dost překvapivě se zásadním politickým krokem – jednostranným stažením z pásma Gazy. Logika tohoto kroku byla celkem srozumitelná: jednostranným proto, že Izrael zastával přesvědčení, že nemá na palestinské straně partnera (J. Arafát jím již nebyl) a Gaza představuje pro Izrael po desetiletí ohromné břemeno bezpečnostní, vojenské i hospodářské. Na tomto území o třetinu menším než Praha se tísní téměř jeden a půl milionu palestinských uprchlíků ve značně špatných životních podmínkách.⁵ Kromě nich se tam k velké nelibosti Palestinců po roce 1967 usadili židovští osadníci. Na rozdíl od Západního břehu, kde jsou dnes osadníků již statisíce, stěhovali se do Pásma Gazy především radikální náboženští fundamentalisté, zastánci Velkého Izraele. Dnešních zdejších přibližně 7000 židovských osadníků vyžaduje neúměrnou vojenskou ochranu a velmi komplikuje už tak složitý konflikt. Většina Izraelců už velmi dlouho považuje Gazu za nebezpečnou přítěž a vzdala by se jí, pokud by to přispělo k míru. Proto musíme na plán stažení se z Gazy pohlížet více jako na pragmatické rozhodnutí než na ambiciózní jednostranný krok. Navíc tento návrh není ani příliš originální, neboť se inspiruje plány z minula: viz první dohoda z Osla *Gaza and Jericho First* (1993), či separační plán izraelské vlády ze 4. listopadu 1995. Překvapující však bylo, že s plánem evakuace Gazy přišel právě Šaron coby velký stoupenec a propagátor osadnictví, během jehož kariéry vojáka a politika bychom ústupky vůči Palestincům hledali značně obtížně.

Jak jsme již uváděli, inspiruje se plán předchozími dokumenty. Na rozdíl od nich však je Šaronův plán prezentován coby alternativa k vyjednávání s Palestinci – např. Rabinova vláda byla odhodlána vyjednávat o otázkách uprchlíků, Jeruzaléma, osad a Palestinském státě. Současná vláda se však těmito tématy zabývat nechce. Dalším podstatným rozdílem je, že předešlé dokumenty hovořily o „separaci“, současný plán o „stažení“. Separace mělo být dosaženo formou jednání dvou stran, stažení je jednostranný administrativní krok. Podstatu plánu tvoří následující body:

- Izrael se stáhne z Pásma Gazy⁶: „Izraelská přítomnost nebude v žádném budoucím permanentním uspořádání v Pásmu Gazy“, píše se v dodatku vládního rozhodnutí (The World Bank, 2004). Nicméně prováděcí protokol ponechává Izraeli kontrolu na palestinsko-egyptských hranicích a kontrolu nad vzdušným a mořským prostorem.
- Izrael přemístí na Západním břehu čtyři tzv. „ilegální“ osady (*Ganim, Kadim, Sa-Nur a Chomeš*).⁷ „Na druhé straně je jasné, že některé části Judeje a Samaří (včetně klíčových koncentrací židovských osad, bezpečnostních zón a oblastí, které jsou v zájmu Izraele) zůstanou součástí Státu Izrael,“ píše se dál v dodatku vládního rozhodnutí. V těchto případech se jedná nejen o skupiny (bloky) menších osad (např. blok osad *Ecijon*), ale i o celá moderní a dobře vybavená města. Největší osada *Maale Adummim* u Jeruzaléma má dnes 30 000 obyvatel a *Ariel* u Nábulusu 18 000. Mnoho Izraelců v nich žije nikoliv z náboženských pohnutek, ale proto, že předešlé izraelské vlády (včetně levicových) bydlení v nich různými výhodami stimulovaly. Paradoxem Šaronova plánu je i to, že právě osadníci z náboženských osad si budou co nejvíc přát zůstat na místě. Naopak obyvatelé velkých osad, které rušeny nebudou, by byli za určité situace ochotni odejít na území Izraele. Například pokud by jim byl nabídnut v kompenzaci stejný životní standard bydlení.

- Relevantní bezpečnostní opatření zůstanou v platnosti (včetně výstavby separační zdi, která nerespektuje „zelenou linii“ z roku 1967).

Šaronův plán podpořil jednoznačně i prezident Bush. Ten ale jedním dechem dodal, že návrat k izraelským hranicím před rokem 1967 není realistický a vůbec jako první americký prezident oficiálně podpořil ponechání některých židovských osad na Západním břehu. Tak otevřenou podporu židovských osad dosud žádný z jeho předchůdců neučinil (viz část 3.).

I přes jednoznačnou americkou podporu čekala Šarona bitva na domácí politické scéně. Aby se vyhnul přímé odpovědnosti za plán, rozhodl se ho předložit ke schválení nejen izraelské vládě a Knesetu, ale dokonce v referendu 200 000 členům své strany Likud. Ta referendem nakonec plán odmítla, avšak plán schválila izraelská vláda i parlament (67:45).⁸ Exekutivu pak opustila Národní náboženská strana (*Mafdal*), což je hlavní politický reprezentant osadníků ve vrcholné izraelské politice. Následně byla také zaznamenána zvýšená aktivita některých osadnických skupin proti vládě a premiérovi.⁹ Tyto aktivity nelze určitě podceňovat, neboť za podobných okolností byl v roce 1995 spáchán atentát na premiéra Jicchaka Rabina (BBC News, 19. 10. 2004). Šaron se nakonec rozhodl plán prosadit i proti vůli vlastní strany. Jako nepřímý důsledek byla tak již po několikáté v izraelské historii vytvořena vláda národní jednoty Likudu a Strany práce.

V této souvislosti je třeba se krátce zmínit o Straně práce (*Avoda*). Ta je po neúspěchu dohod v Camp Davidu (červenec 2000) v hluboké krizi, takže po několikaletém tápání, které následovalo po rezignaci Ehuda Baraka na funkci předsedy strany a neúspěchu Amrama Mitzny v parlamentních volbách, se do jejího čela opětovně dostal nestor izraelské politiky Šimon Peres. Byla to však volba z nouze – strana nemá v současné době žádné silné osobnosti. Po vypuknutí druhé intifády nemají její mírové vize dostatečnou podporu obyvatelstva, takže značná část jejich voličů se od Strany práce odklonila.

Zatím není stále jisté, že k implementaci plánu na stažení z Gazy skutečně dojde. Současný izraelský premiér se také již mnohokrát ukázal jako zkušený politický taktik. Pokud vyústí vývoj v nějaká velká krveprolití z palestinské strany, nahraje to Šaronovi k argumentu typu: „No vidíte, my jsme chtěli z Gazy odejít, ale vy (Palestinci) děláte vše pro to, abychom svůj postoj přehodnotili.“ Pokud však nakonec bude naplněn, ani pak není zcela jisté, jaké budou jeho skutečné důsledky.

3. Znovuzvolení George W. Bushe americkým prezidentem

Znovuzvolení George W. Bushe v prezidentských volbách 2. prosince 2004 bude mít po následující čtyři roky pro Blízký východ zásadní význam. Pod Bushovým vedením se dnes Spojené státy v tomto regionu soustředí na problémy v Iráku a Izraeli nechávají prakticky volné ruce k řešení problémů s Palestinci, případně s okolními arabskými státy. Právě v tom spočívá rozdíl oproti předchozím americkým prezidentům, ať už to byli demokraté, či republikáni. Bushův obraz o Blízkém východě působí tak, že by se dal interpretovat jakožto záměrně zjednodušený pohled na region nepochybně inspirovaný nejslavnějším Huntingtonovým dílem: USA a Izrael jsou výspy západní křesťansko-židovské civilizace (či dokonce „Bohem vyvolené národy“), navíc spojené bojem proti teroru, od nichž se ostatní mají co učit, zatímco arabské a muslimské regiony jsou plně autokratických a archaických režimů,

jimž je potřeba ukázat správnou cestu. Na tom je jistě mnoho pravdivého, ale k pochopení mechanismů fungování Blízkého východu a na jeho reformu z vnějšku je to přece jen trochu málo. Vztahy USA a Izraele jsou od 70. let nepochybně nadstandardní, nicméně pokud se do čela Izraele postavil některý politický jestřáb (Menachem Begin či Jicchak Šamir), americká diplomacie při jejich kontroverzním počinání nešetřila kritikou. S politickým jestřábem par-excellence Šaronem si však prezident Bush velmi dobře rozumí a toleruje prakticky všechny jeho kroky.¹⁰

Všichni Bushovi předchůdci, včetně jeho otce, prezidentů Clintona, Reagana a dalších, byli k osadnické politice Izraele kritičtí. Bush, jak už bylo uvedeno výše, jako první americký prezident oficiálně podpořil ponechání některých židovských osad na Západním břehu. Stalo se tak dopisem, který předal Šaronovi 14. dubna 2004. Ve stejném dopise také odmítl návrat uprchlíků.¹¹ V minulosti Clinton, Reagan či Bush starší neváhali pohrozit Izraeli přerušením americké pomoci či dokonce ekonomickými sankcemi, pokud bude ve výstavbě osad pokračovat.

Loňská podpora Šarona ze strany Spojených států byla poněkud kontroverzní i v jiném ohledu. Až donedávna byl totiž ústředním vodítkem americké a izraelské vlády na řešení izraelsko-palestinského konfliktu mírový plán zvaný „Road Map“. Jeho výsledkem měl být Palestinský stát po boku Izraele. Šaronův plán na stažení z Gazy však žádný Palestinský stát nezmiňuje. Další odlišnost od „Road Map“ spočívá v tom, že cestovní mapa měla daleko širší konsensus. To platí nejen vzhledem k jejím iniciátorům – tzv. „Kvartetu“ USA, EU, OSN a Ruska – ale především proto, že na ni přistoupil jak Izrael, tak i Palestinci. Šaronův plán jednostranného stažení však s žádným vlivem Palestinců nepočítá.

Všichni soudobí američtí prezidenti byli vždy více na straně Izraele než jeho protivníků a je to snad i pochopitelné. Problém ve vztahu Bushe a Šarona však spočívá v tom, že si americký prezident tak dobře rozumí s politikem, který byl dříve řazen mezi politické radikály. Dnes je však Šaron představitelem hlavního proudu izraelské politiky a dřívější umírnění politici vedle něj působí s trochou nadsázky jako „radikálové“. Je to možná příznakem toho, že se hlavní proud politiky jistým způsobem nezradikalizoval jen v Izraeli, ale také v USA.

4. Smrt Jásira Arafata

Smrt palestinského vůdce¹² byla v loňském roce asi nejvíce medializovaným tématem týkajícím se Blízkého východu. Jásir Arafát po několika letech strávených uvnitř svého sídla opouští vrtulníkem Ramalláh a rozdává polibky na všechny strany. O několik dní později přichází z francouzské vojenské nemocnice zpráva, že se Arafátův stav zhoršil a následně, že prezident zemřel. Tato informace byla sice vzápětí dementována a definitivně potvrzena o týden později, ale bylo celkem jasné, že příčinou dohadů kolem jeho smrti byl ve skutečnosti mocenský střet různých zájmů, včetně nevráživosti mezi Arafátovými spolupracovníky a jeho ženou Súhou. Ponechme nyní tyto detaily jeho úmrtí stranou a zaměřme se na to, co smrti předcházelo a jaké jsou její důsledky.

Proč se premiér Šaron na rozdíl od vůdců Hamásu nikdy neuchýlil k Arafátově fyzické likvidaci, bylo objasněno výše. V letech ozbrojeného boje s Izraelem přálo Arafátovi štěstí, když unikal izraelským ostřelovačům v Libanonu i izraelským bombám v Tunisu (ale také

atentátům z vlastních řad). Později, už jako prezidenta Palestinské autonomie, ho hájila prestiž a oficiální postavení, jež si vydobyl hlavně v 90. letech minulého století v etapě mírového procesu.

Arafatův celoživotní protivník na poli bitevním i politickém, Šaron, však dělal alespoň vše pro to, aby závěr jeho života co nejvíce zkomplikoval. Po vypuknutí druhé intifády izraelská armáda takřka kompletně rozbořila jeho sídlo Mukata v Ramalláhu a Arafat nesměl opustit jeho zbytky až do svého posledního odletu.

Živý Arafat také skýtal Šaronovi velice dobrou záminku pro to, aby nevyjednával s Palestinci. Jeho faktická role během druhé intifády byla tak Izraelem cíleně zveličována. To není Arafatovou omluvou, ale realitou. I kdyby byl teoreticky palestinský prezident do morku kostí oddán myšlence míru s Izraelem a byl zapřísáhlým odpůrcem terorismu (jakože nebyl), neměl by vůbec lehkou úlohu. Z domácího vězení v rozstřílených zbytcích sídla v Ramalláhu a pod dozorem izraelské armády toho skutečně nešlo mnoho udělat, nota bene za bezútešné ekonomické situace, kdy byla palestinská společnost zradikalizovaná intifádou a kdy izraelská armáda často likvidovala palestinskou infrastrukturu včetně oficiálních bezpečnostních složek. Nicméně nelze popřít, že Arafat mohl určitě i v této komplikované situaci působit více mocí svého charismatu a mohl být důslednější v odsouzení palestinského násilí. Převážnou většinu protiizraelského teroru měl ale stejně na svědomí Hamás, popř. Islámský džihád – Arafatovi političtí protivníci a konkurenti. Pokud se jednalo o násilí ze strany struktur napojených na OOP (např. Brigády Al-Aksá), stála v jejich čele už jiná generace velitelů (Marwán Barghúti a další). Arafat tak byl několik posledních let života spíše jen symbolem Palestinců (i když respektovaným); dění v palestinské společnosti však už nemohlo být pod jeho kontrolou tak, jak tomu bylo například v druhé polovině 90. let.

Arafatova smrt v sobě skýtá pozitiva i nebezpečí. Tento muž kumuloval ve svých rukou nepřiměřené množství politické moci: byl palestinským prezidentem, vůdcem OOP a stál navíc v čele její největší frakce *al-Fatah*. Moc v Palestinské autonomii tak po jeho smrti může být už jen stěží soustředěna takto autokraticky. To může být nepochybně výhodou za „klidné“ situace, avšak uprostřed intifády, kdy je palestinská společnost zpolarizovaná a zradikalizovaná, může paradoxně větší demokratičnost palestinských struktur situaci zkomplikovat a učinit ještě méně kontrolovatelnou.

Smrt Arafata může také posílit jeho politické protivníky. Tím největším je právě islamistické hnutí Hamás. To bylo (a je) po všech stránkách nesporně radikálnější a nekompromisnější než sekulární Arafatův establishment. Je to hnutí Hamás, které nikdy neuznalo Izrael, mírový proces, nikdy oficiálně s Izraelem nevyjednávalo, podporovalo teokratické principy vlády, teror považovalo za klíčovou složku své taktiky, ale také nebylo nikdy účelově pragmatické ani zkorumpované. Většina ze zmíněných faktů v případě Arafata už dávno neplatila. On sám nebyl nikdy demokratem (i když byl do úřadu prezidenta zvolen demokratickou cestou), ale byl to aspoň pragmatik ochotný k ústupkům.

Arafatovi se v palestinské společnosti co do autority nikdo jiný nevyrovnal, včetně šejcha Jásina. Co dnes zmůže mezi Palestinci demokraticky zvolený palestinský prezident formátu Mahmúda Abbáse, který má sice dobrou vůli i snahu¹³, ale jeho charisma se blíží nule, není zatím zřejmé. A nejde jen o charisma – jeho postavení v rámci strany není příliš silné: Abbás patří k Arafatově staré „tuniské gardě“, zatímco velká část stranických struktur patří k Palestincům, kteří vyrostli na palestinských územích v průběhu první intifády. Nejdříve si tedy bude muset

konsolidovat pozici uvnitř vlastní strany. Při tom bude muset brát v potaz oddělenost palestinských území a neutuchající ambice různých lokálních šéfů buněk Fatahu, Hamásu a jiných organizací. Bude muset balancovat mezi vlastní zradikalizovanou společností na straně jedné a Izraelem, USA a Západem na straně druhé. Hodně bude záležet na tom, jak se vůči novému palestinskému vedení zachová Izrael. Bude vstřícnější a bude méně uplatňovat odplatu a destruktivní taktiku, nebo se při nejbližší příležitosti opět vrátí k nevyjednávání, pokud nějaká z neovladatelných složek Palestinců spáchá první atentát?

5. Závěr

Loňský rok tedy nebylo o přelomové události v izraelsko-palestinském konfliktu nouze. Nyní je třeba počkat na jejich důsledky. Při řešení konfliktu by mohla pomoci výměna generací politiků na obou jeho stranách. Přestože odešel Arafát, zůstává na vrcholu moci stále jeho stará garda. Důležité budou v tomto ohledu letošní volby do místních zastupitelstev a parlamentní volby v Palestinské autonomii, které více napoví o rozložení sil mezi Palestinci. V Izraeli se žádné převratné politické změny nerýsují, naopak ke kormidlu se ve funkci vicepremiéra vrátil již poněkud letitý Šimon Peres. Pokud premiér Šaron skutečně dotáhne do konce stažení z Gazy, mohlo by to trochu poopravit rčení o „starých psech a nových kouscích“. Palestinská strana připravuje jednostrannou odpověď na izraelský plán. Tento palestinský plán by měl řešit bezpečnost, ekonomickou situaci a místní uspořádání pásma Gazy poté, co se Izrael stáhne. Přestože se domníváme, že jednostranné kroky nemohou být z dlouhodobé perspektivy řešením izraelsko-palestinského konfliktu, z krátkodobého hlediska je v čase absence silných osobností schopných uzavírat kompromisy tento přístup možno považovat za realistický.

Nové palestinské vedení se také bude muset více zaměřit na boj s korupcí ve vlastních řadách a vyvinout více snahy ke zvýšení akceschopnosti palestinských bezpečnostních sil na potlačení radikálů. Izrael by mohl nové palestinské vedení podpořit omezením své taktiky vojenských odvet za každý projev radikalismu a pomoci s obnovou těžce poškozené palestinské infrastruktury. Jakmile se začne životní i ekonomická situace prostých Palestinců alespoň trochu zlepšovat, radikálové z Hamásu začnou postupně přicházet o své stoupence. Izraelci budou muset oproti tomu tvrdě zakročit proti radikálním osadníkům, kteří představují velké potenciální nebezpečí pro další vývoj situace.

Následující závěrečná věta se v případech blízkovýchodních prognóz zřejmě stává otřepanou frází. Bohužel je však stále pravdivá: zmařených šancí a nenaplněných nadějí na urovnání izraelsko-palestinského konfliktu už bylo příliš mnoho, než aby se dal učinit jednoznačný závěr o dalším pozitivním směřování zdejšího dění.

Poznámky:

1. O kontroverzních aktivitách izraelské armády informuje pravidelně a podrobně nepolitická izraelská organizace B'Tselem (<http://www.btselem.org>).
2. Od počátku druhé intifády (tj. od 29. 9. 2000) bylo zabito 3174 Palestinců, z toho 617 mladších 16 let, a 940 Izraelců, z toho 112 mladších 16 let. Zdroj: B'Tselem, 30. 12. 2004.

3. Naopak často Izraelci likvidovali teroristy druhé či třetí kategorie. Jisté srovnání s „mimosoudní likvidací“ postavy formátu a vlivu Jásina a Rantísího lze snad provést jen v případě Abú Alí Mustafy (šéfa LFOP) v roce 2000.
4. Pro Palestince není Hamás zdaleka jen teroristická organizace. Významnou součástí Hamásu je civilní křídlo, které organizuje různé sociální a charitativní aktivity. Hamás se ukázal být podstatně méně zkorumpovaný než řady Arafatovy Palestinské autonomie. V této situaci mnoho Palestinců z nejhudších částí Gazy rádo podpořilo i militantní křídlo Hamásu organizující atentáty v Izraeli a vyzývající k džihádu. Hamás je také už dlouho vážným konkurentem Arafatova establishmentu v boji o moc nad Palestinci. Hamás totiž považuje Arafatova mírová jednání s Izraelci z 90. let za zradu.
5. Pásmo Gazy patří k nejzalidněnějším částem planety a zároveň místům s nejvyšší nezaměstnaností. OSN uvádí hustotu obyvatel ve zdejších uprchlických táborech až 50 000 obyvatel na km² (např. v Praze je to kolem 2300 a v Hong Kongu 6800 obyvatel na km²). Uprchlíkům se snaží prostřednictvím organizace UNRWA pomáhat OSN a mnoho dalších organizací a států, včetně USA a České republiky. Gaza je fyzicky oddělena od dalšího palestinského území – Západního břehu. Vycestování z Gazy je pro mnoho Palestinců velice složité a často i nemožné.
6. Izraelská přítomnost v Pásmu Gazy má pět forem: osady, průmyslové zóny, vojenská stanoviště mající pod kontrolou pozemní, vzdušný i mořský prostor, oblasti přiléhající k osadám, jež spadají pod palestinskou civilní správu, ale izraelskou bezpečnostní správu, a nakonec dopravní síť určenou pouze k pohybu izraelské armády a k pohybu osadníků.
7. Z hlediska mezinárodního práva jsou všechny izraelské osady ilegální. „Ilegálními osadami“ v izraelském pojetí se rozumějí bez souhlasu izraelské vlády rozmístěné karavany a přístřešky, které většinou nejsou ani permanentně obydlené, ale u nichž osadníci z přilehlé osady drží hlídky a nárokují si jejich, případně okolní území.
8. Plán vyvolal velké napětí v Likudu. Dnes se tak hovoří o „dvou“ Likudech: Likudu „Arika“ Šarona a Likudu „Bibiho“ Netanjahu.
9. Na základě iniciativy osadníků vznikla např. petice, kterou do poloviny letošního ledna podepsalo přes 7000 vojáků a rezervistů. Ti prohlašují, že odmítnou vojenskou poslušnost při evakuaci osad v Gaze či na Západním břehu.
10. Nadstandardní vztahy existují také mezi Šaronem a Condoleezou Rice.
11. I v éře Bushe staršího, kdy byl izraelským premiérem nekompromisní Jicchak Šamir, zazněla na jejich adresu nejménou tvrdá slova. Vztahy Clintona s Rabinovou administrativou byly velice dobré, o čemž svědčí úspěšný start mírového procesu. Rozšiřování osad však paradoxně probíhalo i v této době. Američané však otázku osad vždy viděli jako něco, o čem bude třeba vyjednávat. To ostatně zmiňovaly i dohody z Wye Plantation z roku 1998. A dokonce i od současného amerického prezidenta před časem zaznělo, že bude-li Izrael v rozšiřování osad pokračovat, omezí USA svoji štedrou podporu, která se ročně pohybuje přibližně kolem tří miliard dolarů. K ničemu podobnému však za současného amerického prezidenta nedošlo.
12. V českých médiích se vžil označení Jásira Arafata jako palestinského „předáka“. Jde však zcela o termín vykonstruovaný českými novináři. Ekvivalent k „předákovi“ v souvislosti s Arafatem nenajdeme ani v arabštině, ani v hebrejštině či angličtině. Maximálně tak v souvislosti s vedením odborů. V článku proto úmyslně používám jeho označení jako palestinského vůdce (bez jakýchkoliv vazeb na evropskou historii), či jako prezidenta Palestinské autonomie, či jednodušeji palestinského prezidenta, což byla jeho oficiální funkce podle mírových smluv z Osla (pozn. aut.).
13. Mahmúd Abbás např. společně s izraelským politikem Josi Bejlinem vypracoval už v roce 1995 „*Framework for the Conclusion of a Final Status Agreement Between Israel and the PLO*“, známý jako plán Abú Mázín – Bejlin, ve kterém se projednává mj. otázka Jeruzaléma jako hlavního města dvou států. Ke zveřejnění plánu však došlo až v září 2000 po ztroskotání rozhovorů v Camp Davidu.

Seznam pramenů a literatury:

BBC News. 19. 10. 2004. „Sharon ,at risk of assassination“.“
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3756246.stm)

BBC News. 30. 10. 2003. „Sheikh Yassin: Spiritual figurehead.“
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/1695470.stm)

B'Tselem. (<http://www.btselem.org>)

Rubinstein, Danny. 23. 3. 2004. „Analysis – Hamas may be only side to profit from Yassin's death“
Ha'aretz.

The World Bank. 23. 6. 2004. „June 6 Cabinet Decision on Disengagement.“